

**NAAR EEN SCHOOLBIBLIOTHEEK
NIEUWE STIJL**

**Een invoeringsmodel
voor bibliotheken op basisscholen**

I K V L

kunst van lezen

In 2008 heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap het leesbevorderingsprogramma 'Kunst van Lezen' (www.kunstvanlezen.nl) geïnitieerd. Het doel van het programma is om de mogelijkheid te vergroten dat elk kind kennismaakt met de waarde en het plezier van lezen. Het programma is gericht op cultuurparticipatie maar beoogt ook bij te dragen aan een verbetering van het taalonderwijs. Leesonderwijs en leesbevordering liggen in elkaars verlengde. In dit nieuwe programma komt deze samenhang tot uitdrukking.

Kunst van Lezen bestaat uit drie deelprogramma's:

1. Boekstart, een Nederlandse variant van een succesvolle aanpak uit het Verenigd Koninkrijk voor gezinnen met jonge kinderen.
2. Ondersteuning door bibliotheken van taal- en leesonderwijs op de basisschool (op zogenoemde 'taalpilotscholen').
3. Versterking van de cultuurhistorische canon met Nederlandstalige (jeugd)literatuur en (op termijn) klassieke literaire werken.

Daarnaast is er een ondersteunende programmalijn:

4. Vorming van een landelijk dekkend netwerk van regionale en lokale leesbevorderingsnetwerken.

Het leidende principe bij deze programmalijnen is dat leesbevordering het meest effectief is bij een doorlopend aanbod van ondersteunende en bij het taalonderwijs aansluitende activiteiten. Daarbij kan het leesbevorderingsbeleid het best vormgegeven worden in structurele en inhoudelijke samenwerking met belangrijke instanties zoals overheden, vakinstellingen, consultatiebureaus en onderwijsinstellingen. Maar het belangrijkste vertrekpunt bij Kunst van Lezen is het plezier in lezen, bij voorkeur van cultureel waardevolle teksten.

Opdrachtgever: Kunst van Lezen

Utrecht, februari 2010

© Oberon

Postbus 1423

3500 BK Utrecht

tel. 030-2306090

fax 030-2306080

e-mailadres: info@oberon.eu

INHOUDSOPGAVE

1 INLEIDING	5
2 KEUZEGIDS	7
3 DOEL, AANLEIDING EN VISIE	8
4 DE BEZOCHTE SCHOOLBIBLIOTHEKEN	9
5 STRATEGIE EN PROCES	11
5.1 De samenwerkende partijen	12
5.2 De trekker	12
5.3 Draagvlak creëren	12
5.4 Afspraken vastleggen	12
5.5 Verankering in het beleid	13
5.6 Worden de doelen behaald?	13
6 HET INVOERINGSMODEL	14
6.1 Huisvesting & collectie	14
6.2 Organisatie	17
6.3 Financiën	20
6.4 Borging van de schoolbibliotheek in het onderwijs	22
7 EPILOOG	25
BIJLAGE 1	
DANKWOORD	26
BIJLAGE 2	
GENOEMDE WEBSITES	27
BIJLAGE 3	
VOORBEELD VAN EEN CONVENANTTEKST	28
BIJLAGE 4	
TWEE VOORBEELDEN VAN SAMENWERKINGSOVEREENKOMSTEN	29
BIJLAGE 5	
VOORBEELD VAN RANDVOORWAARDEN	31

Frontale opstelling van de collectie in de bibliotheek van De Kameleon (Almere)

Schoolbibliotheek van OBS De Springplank (Den Bosch)

Locatie van de toekomstige schoolbibliotheek (Sambeek)

1 | INLEIDING

Voor een groeiend aantal kinderen, jongeren en volwassenen is lezen geen vanzelfsprekende bezigheid meer. Het aantal bibliotheekleden neemt af en de bibliotheken lenen minder boeken uit¹. Veel openbare bibliotheken beraden zich op de vraag hoe zij in de toekomst een andere rol kunnen gaan vervullen. Een van de mogelijkheden voor een toekomstbestendige rol voor bibliotheken is een nauwe samenwerking met basisscholen. Op steeds meer plaatsen in Nederland ontstaan de laatste jaren 'schoolbibliotheken nieuwe stijl': volwaardige schoolbibliotheken op basisscholen, die geborgd zijn in het beleid van zowel openbare bibliotheek als basisschool. Sectorinstituut Openbare Bibliotheken en Stichting Lezen willen deze tendens stimuleren en hebben onderzoeksbureau Oberon daarom gevraagd een landelijk overdraagbaar model op te stellen voor het realiseren van een schoolbibliotheek op basisscholen. Dit model wordt beschreven in deze brochure. Het model bestaat uit een aantal keuzemenu's die als hulpmiddel kunnen dienen voor scholen en bibliotheken die plannen hebben om dergelijke schoolbibliotheken te realiseren.

> Een bibliotheekmedewerker:

'Door de nauwe samenwerking met de scholen hebben wij gemerkt welke rol de bibliotheek kan spelen, ook in de toekomst, waarin de rol van boeken misschien wel steeds kleiner wordt. Een fysieke vestiging is niet het enige waar we ons als bibliothecarissen op zouden moeten richten. Er is daarnaast van alles mogelijk op het gebied van leesbevordering. Daarmee kunnen wij als bibliotheek de toekomst aan.' <

Definitie

Met 'schoolbibliotheek nieuwe stijl' bedoelen we in deze brochure een schoolbibliotheek:

- met een actuele en gevarieerde collectie;
- waarbij een professionele bibliotheekmedewerker vanuit de openbare bibliotheek betrokken is;
- die (ten minste) geborgd is in het beleid van school en bibliotheek.

Werkwijze

Het in deze brochure beschreven invoeringsmodel is tot stand gekomen door interviews met betrokken medewerkers van basisscholen, openbare bibliotheken en experts op het gebied van leesbevordering. Op dit moment is niet bekend hoeveel schoolbibliotheken nieuwe stijl er in Nederland zijn, maar we verwachten dat deze ontwikkeling door zal zetten. In overleg met de opdrachtgever hebben we zes locaties geselecteerd, waar we hebben gesproken met bibliotheekmedewerkers, leerkrachten en soms nog met andere betrokkenen. In de bijlage staan alle geïnterviewden vermeld. Alle interviews zijn uitgewerkt in een verslag dat we de geïnterviewden hebben toegestuurd en waar ze, soms met enkele wijzigingen, mee hebben ingestemd. Op basis van de gesprekken en achtergrondliteratuur is een conceptmodel opgesteld, dat ter discussie stond tijdens een paneldiscussie (waar alle geïnterviewden en andere betrokkenen voor zijn uitgenodigd). De opmerkingen, wijzigingen en aanvullingen die tijdens deze paneldiscussie naar voren kwamen zijn in het definitieve model zo veel mogelijk meegenomen.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven we eerst het doel van en de aanleiding tot het vestigen van bibliotheken op basisscholen. In hoofdstuk 3 beschrijven we vervolgens in het kort de zes verschillende schoolbibliotheken die we hebben bezocht. Hoofdstuk 4 draait het om de vragen rond strategie en proces: welke randvoorwaarden spelen een rol bij een succesvolle samenwerking die zal leiden tot een goedlopende schoolbibliotheek? In hoofdstuk 5 gaan we dieper in op de zaken die komen kijken op praktisch en uitvoerend niveau. Ten slotte volgt in hoofdstuk 6 een epiloog waarin we terugblikken en vooruitkijken. De tekst in de hoofdstukken wordt hier en daar geïllustreerd door citaten uit de interviews die we hebben gehouden.

¹ Zie o.a. www.bibliotheekonderzoek.nl en Piek, K. (1995). *Zoveel lezen we (niet)*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Boekrecensie (Almere)

Uitleen bij De Kameleon (Almere)

Bibliotheekmedewerkers aan het werk in de bsb (Hoorn)

2 | KEUZEGIDS

Deze brochure is een keuzegids: een gids die ter hand genomen wordt als er keuzes gemaakt en beslissingen genomen moeten worden. Wie de gids doorneemt en de keuzemenu's bespreekt met de samenwerkingspartners zal duidelijkheid krijgen over de volgende vragen:

- Waar willen we naartoe?
- Hoe gaan we te werk?
- Waar moeten we op letten?

Deze vragen worden door elke school en elke bibliotheek anders beantwoord. Daarom hebben we gekozen voor een flexibele opzet van de brochure in de vorm van keuzemenu's, waarin een ieder kan kiezen wat het meest past bij de plaatselijke situatie.

Keuzemenu's

We presenteren u een aantal keuzemenu's op het gebied van:

- strategie en proces
- huisvesting en collectie
- organisatie
- financiën
- borging in het onderwijs

Deze keuzemenu's laten de kernvragen zien waar de samenwerkende bibliotheken en basisscholen een antwoord op moeten vinden. De menu's zijn heel praktisch bedoeld: ze kunnen gebruikt worden als lijst van gespreksonderwerpen, inclusief afvinklijstjes, om in gezamenlijk overleg tussen scholen en bibliotheken als gespreksleidraad te gebruiken.

Maar eerst: de koers bepalen

Voordat de keuzemenu's aan de orde zijn is het belangrijk om eerst goed na te denken over de koers die gevaren gaat worden. Want: de koers bepaalt de keuzes in de menu's: de volgorde van de menu's, maar ook de prioriteiten binnen de menu's. De koers op weg naar een schoolbibliotheek nieuwe stijl hangt af van de plaatselijke omstandigheden. Immers, een basisschool in een grote stad met de bibliotheekfiliaal op de hoek, verschilt nogal van een school in een klein dorp, waar de dichtstbijzijnde vestiging van de openbare bibliotheek is gesloten. Een in het oog springend kenmerk van de schoolbibliotheken die we hebben bezocht, is dan ook dat ze allemaal op een andere manier zijn vormgegeven: maatwerk dus. Het invoeringsmodel dat we in deze brochure beschrijven houdt daar rekening mee.

> De koers bepalen: twee voorbeelden

Het maakt nogal wat uit in welke context een schoolbibliotheek tot stand komt; we schetsen ter verduidelijking twee fictieve voorbeelden.

Een school in een klein dorpje, waar geen openbare bibliotheek (meer) is

In het geval van een basisschool in een plattelandsomgeving, waar het dichtstbijzijnde bibliotheekfiliaal ver buiten het bereik van kinderen is gevestigd, zullen alle keuzemenu's relevant zijn om te bespreken en te verwerken in de plannen. Met andere woorden: dan is er sprake van 'zware' variant van een schoolbibliotheek.

Een school in een wijk van een grote stad, vlakbij een vestiging van de openbare bibliotheek

Maar er zijn ook scholen in de grote steden, waarbij misschien het wijkfiliaal van de openbare bibliotheek op honderd meter van de school is gehuisvest. Voor zo'n school zal de plaats en functie van de bibliotheekmedewerker in de school in eerste instantie de belangrijkste kwestie zijn. Het ligt dan voor de hand om te kiezen voor een lichtere variant van de schoolbibliotheek, waarin bijvoorbeeld de prioriteit gelegd wordt bij keuzemenu 5, over de borging in het onderwijs. <

In het volgende hoofdstuk, over doel, aanleiding en visie, gaan we verder in op het bepalen van de koers in de samenwerking op weg naar een schoolbibliotheek nieuwe stijl.

3 | DOEL, AANLEIDING EN VISIE

Plannen voor schoolbibliotheken worden ontwikkeld en uitgewerkt met heel verschillende doelen voor ogen. Mogelijke doelen zijn:

- Leesbevordering: de leesmotivatie en de literaire competentie van kinderen vergroten.
- Het bereik van de bibliotheek vergroten.
- Taalontwikkeling: kinderen helpen hun taalvaardigheid te vergroten. Dit doel speelt met name een rol op scholen met veel leerlingen met een taalachterstand.
- Mediawijsheid: informatievaardigheden ontwikkelen en de media op een veilige manier leren gebruiken.
- Taakverlichting van leerkrachten: de bibliotheekmedewerker in de school kan een aantal taken van leerkrachten op het gebied van lezen overnemen.
- Sociale vaardigheden: een belangrijk neveneffect van leerlingparticipatie in de schoolbibliotheek is dat kinderen sociale vaardigheden opdoen (rekening houden met jongere kinderen, samenwerken, etc.)

> Verlichten van de werkdruk

Voor veel schoolteams klinkt het als een aantrekkelijk vooruitzicht: een bibliotheekmedewerker die naar de school toekomt en de werkdruk van de leerkrachten verlicht. Toch brengt een te nadrukkelijk gebruik van dit argument ook risico's met zich mee, vooral in de communicatie naar leerkrachten toe: 'Bij het opstarten van de samenwerking zullen zaken afgestemd moeten worden en een bibliotheekmedewerker moet ook ingewerkt worden. Te hoge verwachtingen over werkdruk die met de komst van de bibliothecaris in één klap een stuk lichter wordt, kunnen dan juist zorgen voor teleurstelling. Benadruk dus vooral de inhoudelijke meerwaarde van de samenwerking, het argument van de werkdruk is een positieve bijkomstigheid.' <

De aanleiding om een schoolbibliotheek op te starten is in iedere situatie weer anders. In sommige plaatsen is het noodgedwongen, bijvoorbeeld in plattelandsgemeenten of wijken waar de openbare bibliotheek wordt opgeheven. Sommige schoolbibliotheken ontstaan vanuit de visie van een schooldirecteur of leerkrachten, die vinden dat de kinderen op school een hoger niveau van lezen zouden moeten hebben. Of vanuit de visie van een bibliotheek die teruglopende uitleencijfers signaleert en streeft naar een groter bereik onder jeugdige lezers. Een actuele aanleiding is ook het programma Kunst van Lezen.

In het kader van het programma Kunst van Lezen zijn in een vijftal steden ter aanvulling en ondersteuning van de taalpilots (zie www.taalpilots.nl) openbare bibliotheken gefaciliteerd om scholen een dienstenpakket aan te bieden dat erop is gericht de leesprestaties en het leesplezier van taalachterstandsl leerlingen te bevorderen en op die manier de leerkrachten te ondersteunen. Openbare bibliotheken werden door Kunst van Lezen gefaciliteerd om scholen een dienstenpakket aan te bieden dat ten minste de volgende elementen bevat²:

- menskracht vanuit de openbare bibliotheek;
- collectie gericht op de doelgroep;
- aantrekkelijke presentatie van de collectie;
- promotionele ondersteuning van lezen door middel van een beloningssysteem voor leerlingen
- registratie van bezoekgedrag en leengedrag van leerlingen.

Voorafgaand aan het doorlopen van het invoeringsmodel is het van belang om aan de hand van de gestelde doelen een gezamenlijke visie te vormen op de schoolbibliotheken nieuwe stijl op een school of binnen gemeente. Welke doelen worden in onze schoolbibliotheken nieuwe stijl nagestreefd? Deze koers bepaalt de keuzes die gemaakt worden. Voordat we verder ingaan op deze keuzes aan de hand van een aantal keuzemenu's, bespreken we eerst de zes schoolbibliotheken die wij hebben bezocht.

4 | DE BEZOCHTE SCHOOLBIBLIOTHEKEN

De basis voor het invoeringsmodel dat in deze brochure wordt beschreven, is gelegd in een serie interviews op zes verschillende locaties: schoolbibliotheken die soms al geheel in nieuwe stijl functioneren, soms nog op weg zijn daar naartoe. Drie van de zes locaties nemen deel aan het programma Kunst van Lezen. In dit hoofdstuk introduceren we deze zes locaties in het kort.

Almere: basisschool De Kameleon

De schoolbibliotheek op basisschool De Kameleon in Almere bestaat al bijna twintig jaar, maar heeft een grote metamorfose ondergaan door subsidie vanuit Kunst van Lezen. De schoolbibliotheek heeft een opgefriste collectie, nieuwe kasten en een andere plek gekregen. De schoolbibliotheek sluit aan bij taal als speerpunt van deze achterstandsschool (90% van de leerlingen heeft een taalachterstand) en moet samen met andere maatregelen bijdragen aan betere prestaties van leerlingen op het gebied van taal. De boekenuitleen wordt verzorgd door een bibliotheekmoeder, die op vrijwillige basis al jaren betrokken is bij de schoolbibliotheek. Naast de uitleen draagt ze ook zorg voor het kaften van boeken en andere beheerstaken. Een medewerker van de bibliotheek heeft wekelijks drie uur om de school te begeleiden bij de schoolbibliotheek en fungeert daarbij vooral als 'sparringpartner' van de taalcoördinator van de school. De aanwezigheid van de (vrijgeroosterde) taalcoördinator en de aandacht voor taal binnen de school heeft veel bijgedragen aan de succesvolle samenwerking tussen de school en de openbare bibliotheek in Almere. De school vindt de aanpak van de bibliotheek in het begin van de samenwerking goed: de bibliotheek startte met gesprekken met de directeur om draagvlak te creëren, vervolgens is onderling een contract gesloten. Door meteen op beleidsniveau in te steken, is er geen sprake van vrijblijvendheid.

Bredeschoolbibliotheek Hoorn

De brede schoolbibliotheek in Hoorn is een schoolbibliotheek voor drie basisscholen die onderdeel zijn van een brede school. De bibliotheek is 'uit nood geboren', vanwege de sluiting van het bibliotheekfiliaal in de wijk. Vanuit de bibliotheek is vervolgens het initiatief genomen voor een schoolbibliotheek. Het concept van deze schoolbibliotheek is gebaseerd op leerlingparticipatie. Met begeleiding vanuit de bibliotheek en school draaien leerlingen van alle scholen de schoolbibliotheek zelf. Zij kunnen hiervoor solliciteren, na selectie een training volgen en als 'gecertificeerd' medewerker aan de slag voor hun bsb. Bij de sollicitatieprocedure kunnen kinderen aangeven in welke groep ze willen: het persbureau (o.a. nieuwsbrief), de creatieve groep (o.a. inrichting van themakasten in de bsb) of scannen (innemen en uitlenen). De leerlingen vinden het enorm leuk om in de bsb te werken en dat straalt van ze af. Ze hebben een naambadge op en voelen zich professioneel en verantwoordelijk (en laten dat ook zien door o.a. opruim- en schoonmaakactiviteiten als de groepen zijn vertrokken). De betrokken bibliotheek-medewerker vervult de trekkersrol van de schoolbibliotheek en stemt met regelmaat af met de coördinatoren op beide scholen. Het bsb-concept vraagt de nodige inspanning vooraf, onder meer om alle betrokkenen te overtuigen van de meerwaarde van de schoolbibliotheek en leerlingparticipatie, maar levert volgens het uitgevoerde wetenschappelijk onderzoek een aangetoonde bijdrage aan leesbevordering in Hoorn: kinderen lezen significant meer. Het concept is inmiddels al op meerdere plekken in Nederland geïmplementeerd.

Den Bosch

De bibliotheek in Den Bosch heeft een verandering opgesteld, waarvan een nauwere samenwerking met het onderwijs een belangrijk onderdeel is. In de beginfase van de visieontwikkeling zijn de bibliotheek en de schoolbesturen gezamenlijk opgetrokken om na te denken over manieren om leesbevordering in het onderwijs vanuit de bibliotheek te kunnen stimuleren. Daaruit vloeide het idee voort om schoolbibliotheken te vestigen in scholen. Het is de bedoeling dat in 2013 op alle basisscholen in de stad een schoolbibliotheek is gerealiseerd. Op elk van die scholen komt ondersteuning voor 4 uur per week vanuit de bibliotheek: een leesconsulent (op hbo-niveau) draagt bij aan leesbevordering en mediawijsheid op school en ondersteunt ook de leerkrachten hierin. Op de scholen worden leescoördinatoren aangewezen, die afstemmen met de leesconsulent. Inmiddels is één Bossche school al gestart met de schoolbibliotheek. Zowel de directeur als de leerkrachten zijn erg enthousiast over de samenwerking met de bibliotheek en de collectie met het bijbehorende meubilair.

Er is een zogenaamde mantelovereenkomst in voorbereiding die gesloten wordt tussen de bibliotheek, schoolbesturen en liefst ook de gemeente. Alle 43 schooldirecteuren hebben de intentie uitgesproken om tussen 2010 en 2013 een bibliotheek in de school te vestigen en daaraan hun bijdrage gaan leveren in de vorm van huisvesting en een financiële vergoeding per leerling. Er moet nog een convenant worden opgesteld met de afzonderlijke scholen waarin deze afspraken formeel zijn vastgelegd.

Brabant/Limburg

In Noord-Limburg en een deel van de provincie Brabant werkt bibliotheekstichting BiblioPlus met 14 scholen aan de invoering van schoolcollecties in een schoolbibliotheek. Een aantal van deze scholen neemt deel aan de pilot Kunst van Lezen. De begeleiding bij de schoolcollectie vindt in principe op afstand plaats vanuit BiblioPlus, er is dus niet wekelijks een medewerker van de bibliotheek aanwezig. Bij de scholen die subsidie krijgen van Kunst van Lezen is dat wel het geval. Op deze Kunst van Lezen-scholen lijkt het integreren van de schoolbibliotheek in het onderwijsbeleid makkelijker te verlopen dan bij de overige scholen met een schoolcollectie. De gemeente maakt op basis van het Productenboek van BiblioPlus een keuze uit het aanbod van mogelijkheden op het gebied van de bibliotheek; ook de schoolcollecties vallen hieronder. Wanneer de gemeente niet heeft gekozen voor het invoeren voor schoolcollecties, is het lastig voor scholen om deze alsnog te realiseren. Een basisschool in Sambeek heeft wel zelf het initiatief genomen voor het opzetten van schoolbibliotheek, die wordt gehuisvest in een lokaal dat leeg staat. De school krijgt inhoudelijke ondersteuning van Biblioplus en zet momenteel eigen middelen in voor de schoolbibliotheek, in afwachting van een bijdrage van de gemeente.

Vlissingen

Basisschool het Mozaïek heeft in samenwerking met de openbare bibliotheek een ruime en toegankelijke schoolbibliotheek opgezet. De openbare bibliotheek heeft hier de functie van aanjager en financiert de schoolbibliotheek. De inrichting van de schoolbibliotheek is helemaal in de sfeer van de boeken van de Zeeuwse schrijver Wim Hofman. De bibliotheek is altijd toegankelijk, zowel tijdens als na schooltijd. Leerlingen kunnen zelf uit de voeten met de computer om een boek te lenen. De school is erg blij met de aanjaagfunctie die de bibliotheek heeft. Er is een inspirerende bibliotheekdirecteur die meer wilde met leesbevordering op scholen dan alleen met behulp van de leskisten die de bibliotheek heeft samengesteld. Nu is er vanuit de bibliotheek een mediathecaris op school, die na schooltijd de uitleen verzorgt samen met een aantal leerlingen en onder schooltijd activiteiten organiseert op het gebied van leesbevordering en mediawijsheid. De scholing van de mediathecaris is heel belangrijk en ook de uitwisseling van kennis tussen mediathecaris en de back office van de openbare bibliotheek, en de mediathecaris en de leerkrachten. Hier heeft de school zelf veel energie in gestoken. Het enthousiasme en de positieve ervaringen met de schoolbibliotheek is gepresenteerd aan andere scholen in Vlissingen, waardoor hier de komende twee jaar meer bibliotheken in basisscholen zullen verrijzen.

Goes

In het werkgebied van BibliOosterschelde liggen vier scholen in vier verschillende gemeenten (Borsele, Goes, Reimerswaal en Tholen) die meedoen met Kunst van Lezen. Voor de begeleiding van deze scholen heeft BibliOosterschelde een medewerker aangesteld, die zelf uit het onderwijs afkomstig is. Het idee erachter is dat de kennis van bibliotheek en boeken vanzelf wel komt, maar dat het belangrijker is de taal van de school te spreken. Dit is een goede zet gebleken volgens de bibliotheek. In tegenstelling tot verschillende andere schoolbibliotheken, is de medewerker van BibliOosterschelde niet gestart met de opbouw en het saneren van de collectie, maar met activiteiten in de klas. Deze worden per school op maat aangeboden, om zoveel mogelijk aan te sluiten bij de wensen van de school. Een belangrijke voorwaarde voor het slagen van de schoolbibliotheek is volgens BibliOosterschelde enthousiasme dat van twee kanten komt. De school moet de bibliothecaris in de school als meerwaarde zien en niet als last. Als de kinderen enthousiast zijn en meer leesplezier krijgen, krijgt de schoolbibliotheek vanzelf meerwaarde. De meerwaarde van de inbreng van de bibliotheek daarbij ligt naar eigen zeggen in het aanvullend op onderwijs kunnen werken, zowel wat betreft recreatief lezen als op het gebied van mediawijsheid.

5 | STRATEGIE EN PROCES

Bij het opzetten van een schoolbibliotheek nieuwe stijl is een belangrijke vraag natuurlijk: wat zijn de voorwaarden voor een succesvolle aanpak die leidt tot een goedlopende schoolbibliotheek? In dit hoofdstuk bespreken we de randvoorwaarden en andere kwesties die hierbij een rol spelen. We geven ze weer in het onderstaande schema.

KEUZEMENU 1	
BESLISSINGEN & KEUZES	MOGELIJKHEDEN
1. Wie zijn de samenwerkende partijen?	☐ gemeente, bibliotheek en meerdere scholen ☐ een school en een openbare bibliotheek ☐ nog extra partijen, zoals bv. peuterspeelzaal
2. Wie is de trekker?	☐ bibliotheek ☐ school ☐ gemeente ☐ anders, bijvoorbeeld de kinderboekwinkel of welzijnsorganisatie
3. Waar wordt begonnen met het creëren van draagvlak?	☐ op strategisch niveau ☐ op uitvoerend niveau ☐ anders, bijvoorbeeld beide tegelijk
4. Hoe worden afspraken tussen bibliotheek en school vastgelegd?	☐ in een strategisch convenant ☐ in een samenwerkingsovereenkomst met afspraken over de uitvoering ☐ anders, bijvoorbeeld in een actielijst die wordt bijgehouden
5. Hoe wordt de samenwerking tussen school en bibliotheek verankerd in het beleid?	☐ in beleidsplannen van de openbare bibliotheek ☐ in het schoolplan ☐ anders, bijvoorbeeld in een apart document
6. Hoe wordt bepaald of de doelen worden behaald?	☐ effectonderzoek ☐ evaluaties (bv. tevredenheidsvragenlijsten) ☐ anders, bijvoorbeeld door jaarlijkse gesprekken met betrokkenen

> Drie randvoorwaarden voor samenwerking

1 | Eén voorwaarde staat buiten discussie: er moet draagvlak zijn voor een schoolbibliotheek nieuwe stijl en zowel openbare bibliotheek en school (team en directie) moeten gemotiveerd zijn om de samenwerking aan te gaan. Als een van de twee partijen geen heil ziet in een schoolbibliotheek, heeft het geen zin om verder aan te dringen. Het allerbelangrijkste is dat de openbare bibliotheek en de basisschool beide inzien dat ze belang hebben bij een nauwe samenwerking. Ze moeten allebei inzien dat een schoolbibliotheek een win-winsituatie is.

2 | Als er vervolgens ook nog een bibliotheekmedewerker met verstand van onderwijs wordt aangesteld en er een leescoördinator op school is, dan zal de samenwerking vlotjes verlopen en is (bij wijze van spreken) succes gegarandeerd. Dat betekent niet dat samenwerking gedoemd is te mislukken als aan deze personele voorwaarden (nog) niet is voldaan, maar er zal dan wel moeten worden geïnvesteerd: ten eerste in de pedagogisch-didactische vaardigheden van de bibliotheekmedewerker en ten tweede in het aanstellen van een leescoördinator.

3 | Ten slotte is het ook nog een randvoorwaarde dat de school visie heeft op de samenwerking met de bibliotheek. Scholen moeten globaal weten waar ze naar willen streven en wat ze daarvoor nodig hebben. Hoe en wat precies: dat kan gedurende het samenwerkingsproces verder uitkristalliseren. <

5.1 | De samenwerkende partijen

In het ideale geval werken gemeente, scholen en openbare bibliotheek samen aan de realisering van schoolbibliotheken in een gemeente. Hierdoor wordt de kans vergroot dat de samenwerking structureel zal zijn en niet afhankelijk van inspanningen van individuen. Een mooi voorbeeld hiervan is de gang van zaken in Den Bosch, waarbij schoolbesturen en bibliotheek samenwerkten aan een plan om op alle basisscholen in de gemeente een schoolbibliotheek te vestigen. Zij hebben vervolgens ook de gemeente Den Bosch ook overtuigd van hun plan. Maar: er zijn ook voorbeelden te noemen van een goede samenwerking op kleinere schaal, bijvoorbeeld tussen één of twee scholen en de bibliotheek (bv. Vlissingen, Hoorn).

De gemeente kan er ook altijd nog in een later stadium bij betrokken worden, bijvoorbeeld als er in een gemeente al een goed draaiende schoolbibliotheek is en er plannen zijn voor uitbreiding naar meerdere scholen of naar het voortzetten van de samenwerking in de toekomst. In dat geval is het zinvol als er effecten en resultaten aangetoond zijn en die overlegd kunnen worden: dat zijn goede overtuigingsmiddelen naar de gemeente toe (zie ook 6.3).

5.2 | De trekker

In de praktijk hebben wij niet anders gezien dan dat de openbare bibliotheek de trekker is van de samenwerking tussen onderwijs en bibliotheek. Sommige openbare bibliotheken hebben de realisering van schoolbibliotheken in hun beleid opgenomen (bv. Vlissingen, Den Bosch), bieden het aanleggen van een schoolcollectie aan in hun aanbod voor het onderwijs (bv. Brabant/Limburg), of hebben een bibliotheekmedewerker in dienst die uit het onderwijs komt (bv. Hoorn). Ook in de schoolbibliotheken in het kader van Kunst van Lezen werd het initiatief genomen vanuit de openbare bibliotheek, die de schoolbibliotheekmedewerkers aanstelde. Natuurlijk is het ook mogelijk dat een schoolbestuur of een schooldirecteur de eerste stappen zet op de weg naar de realisering van een of meerdere schoolbibliotheken, maar de trekkersrol is bij uitstek een rol voor de openbare bibliotheek.

5.3 | Draagvlak creëren

Ongeacht wie de eerste stap zet, is de volgende stap om te zorgen voor draagvlak voor de schoolbibliotheek op verschillende niveaus. Draagvlak op strategisch niveau begint bij het mobiliseren van de mogelijke partners. Welke partners kunnen een rol spelen bij het vestigen van schoolbibliotheken? Wat zijn hun motieven en overwegingen? Een stuurgroep, een kleine groep met vertegenwoordigers van deze partijen, kan de lijnen uitzetten, het liefst een groep die bestaat uit de directeur van de openbare bibliotheek, vertegenwoordigers van de schoolbesturen en van de gemeente. Om te peilen of de schoolbibliotheek voldoende kans van slagen heeft, is het essentieel de ideeën en ambities van de partijen te toetsen en draagvlak te creëren binnen de scholen, binnen de openbare bibliotheek en binnen de politiek. De vertegenwoordigers van de samenwerkende partijen onderhouden zich daarbij met de passende vertegenwoordigers van de andere partij: bijvoorbeeld de directeur van de bibliotheek spreekt op wethoudersniveau en met schoolbesturen, het hoofd van de afdeling educatie van de openbare bibliotheek met de schooldirecties etc.

Draagvlak creëren op meer uitvoerend niveau begint met een intakegesprek op elke deelnemende school. Hierbij zijn dan schooldirectie, leescoördinator en vertegenwoordiger van de bibliotheek aanwezig. In een intakegesprek kunnen de randvoorwaarden voor succesvolle samenwerking besproken worden (zie bijvoorbeeld de randvoorwaarden voor de deelnemers van Kunst van Lezen in bijlage 5). Op sommige scholen bestaat wellicht weerstand tegen de schoolbibliotheek (die tot uiting komen in vooroordelen zoals 'Het kost vast heel veel tijd en geld') en in sommige bibliotheken moeten de medewerkers misschien wennen aan de nauwe samenwerking met scholen ('Waarom is het zo zo belangrijk initiatieven richting scholen te nemen?'). Het is een kwestie van steeds maar weer blijven herhalen wat de bedoeling is en waarom het belangrijk is. Als op verschillende niveaus in de organisaties steeds weer duidelijk gemaakt wordt wat het oplevert, gaan de meeste betrokkenen de meerwaarde ook zelf inzien.

5.4 | Afspraken vastleggen

Om het gevormde draagvlak te onderstrepen, is het aan te raden de gemaakte afspraken ook vast te leggen, op twee niveaus: op strategisch niveau en op uitvoerend niveau. Op strategisch niveau kan er een convenant getekend worden tussen de samenwerkende partijen. Voor een voorbeeldtekst van een dergelijk convenant verwijzen we naar bijlage 3. Daarnaast is het vaak verstandig om ook de afspraken op schoolniveau, dus meer op uitvoerend

niveau, vast te leggen. Hiervoor presenteren we twee mogelijke voorbeelden, namelijk de samenwerkingsovereenkomst die is gebruikt voor de samenwerking tussen scholen en openbare bibliotheken in het kader van Kunst van Lezen en de samenwerkingsovereenkomst die is gebruikt in Den Bosch (zie bijlage 4).

5.5 | Verankering in het beleid

Soms blijken nieuwe vormen van samenwerking afhankelijk van individuele acties en/of tijdelijke initiatieven te zijn. Het vastleggen van de schoolbibliotheek in beleidsstukken kan voorkomen dat de schoolbibliotheek een soort eendagsvlieg wordt. Daarvoor is het nodig beleidsvisies helder te formuleren. Welke visie heeft de school op lezen en leesbevordering? Welke visie heeft de openbare bibliotheek op de samenwerking met het onderwijsveld? Welke doelen worden gekozen voor de schoolbibliotheek? Gaat het vooral om leesbevordering of wordt de schoolbibliotheek ook beschouwd als een middel om de sociale vaardigheden van leerlingen te vergroten? Speelt de schoolbibliotheek een rol bij de begeleiding van kinderen met een taalachterstand, et cetera et cetera (zie paragraaf 6.4). Als het beleid rond de bibliotheek wordt vastgelegd in het beleid van zowel school als bibliotheek, wordt daarmee de basis voor een goede en langdurige samenwerking gelegd.

5.6 | Worden de doelen behaald?

Als de schoolbibliotheek eenmaal is opgestart en goed loopt, is het interessant en nuttig om in de gaten te houden of de doelen die gesteld zijn ook behaald worden. Dat is niet alleen interessant voor de betrokken samenwerkende partijen, maar kan ook een belangrijke rol spelen bij het werven of voortzetten van financiële bijdragen van bijvoorbeeld de gemeente. We geven een aantal mogelijkheden van gegevens die de moeite waard zijn om te verzamelen en te analyseren:

- Uitleencijfers van de schoolbibliotheek.
- Uitleencijfers van kinderboeken in de openbare bibliotheek.
- Aantal uren dat leerlingen naar eigen zeggen besteden aan vrijetijdslezen.
- Tevredenheid van leerlingen, leerkrachten en ouders.
- Veranderingen in de school die leerkrachten waarnemen (gepercipieerde effecten).
- Lees- en leerprestaties van leerlingen. Het is echter wel heel moeilijk aan te tonen wat het effect is van een schoolbibliotheek op bijvoorbeeld Cito-scores. Het is daarom aan te raden om doelen te kiezen die dichterbij liggen en gemakkelijker meetbaar zijn.

Een uitgebreid effectonderzoek naar de effecten van de BSB Hoorn door een masterstudent van de opleiding Bibliotheekwetenschappen³ laat zien dat kinderen die betrokken zijn bij de BSB in hun vrije tijd meer lezen dan kinderen uit een controlegroep en dat daarnaast hun houding ten aanzien van boeken positiever is. Een eenvoudiger mogelijkheid om enige uitspraken te kunnen doen over de effecten van een schoolbibliotheek, is het bijhouden van de uitleencijfers van de schoolbibliotheek en ook het aantal kinderboeken dat wordt uitgeleend door de openbare bibliotheek in de buurt (zoals dat o.a. in Almere gebeurt en waar het aantal uitleningen aantoonbaar is gestegen). Op OBS 't Mozaïek (Vlissingen) is ervaring opgedaan met evaluatieonderzoek door middel van vragenlijsten aan kinderen, leerkrachten en ouders. Dat onderzoek werd uitgevoerd door de afdeling onderzoek en statistiek van de openbare bibliotheek Vlissingen. Het bleek dat de mediatheek door de betrokkenen als een aanwinst wordt ervaren en dat kinderen zelf aangeven meer te zijn gaan lezen dankzij de mediatheek. Dergelijke gegevens werken zeker overtuigend en kunnen het draagvlak vergroten bij andere bibliotheken, scholen en/of de gemeente.

³ Geurtsen, N. (2008). *Effectevaluatie van de brede School Bibliotheek Hoorn. Afstudeerscriptie*. Te downloaden via <http://bsbhoorn.wetpaint.com>. 13 <

6 | HET INVOERINGSMODEL

Op basis van alle gesprekken die we hebben gehouden, beschrijven we in dit hoofdstuk de inhoudelijke en praktische zaken die komen kijken bij het vestigen van een schoolbibliotheek nieuwe stijl op een basisschool. We doen dit in de vorm van een invoeringsmodel waarbij we de relevante keuzes en beslissingen beschrijven. We geven daarbij ook steeds voorbeelden uit de praktijk. Het invoeringsmodel blijft natuurlijk een model en dus een versimpeling van de werkelijkheid. Het model zal dus niet sluitend zijn voor alle mogelijke situaties in den lande, maar het is een hulpmiddel bij het maken van de afwegingen.

Het model bestaat uit vier hoofdonderdelen: 1) huisvesting en collectie, 2) organisatie, 3) financiën en 4) de borging in het onderwijs. De keuzeopties die we geven zijn natuurlijk niet bindend: het zijn voorbeelden die wij (soms vaak, soms minder vaak) in de praktijk zijn tegengekomen. Er zijn ongetwijfeld nog andere mogelijkheden denkbaar, die wellicht goed bij uw school of uw bibliotheek passen. Daarom geven we bij iedere keuze / beslissing een optie: 'anders, namelijk...'. Ook de volgorde waarin de keuzes en beslissingen genomen worden is afhankelijk van de plaatselijke situatie en wordt niet voorgeschreven in het model.

6.1 | Huisvesting & collectie

We beginnen met de praktische zaken rond huisvesting en collectie. De belangrijkste beslissingen en keuzes die op dit gebied van belang zijn staan in het schema; in de tekst geven we een nadere toelichting en voorbeelden uit de praktijk.

KEUZEMENU 2	
BESLISSINGEN & KEUZES	MOGELIJKHEDEN
1. Waar staat de schoolbibliotheek?	☐ In een apart lokaal ☐ In een centrale ruimte ☐ Anders, bijvoorbeeld in de hal
2. Hoe wordt de boekencollectie opgesteld?	☐ Frontale presentatie (à la Makkelijk Lezen Plein) ☐ Winkelmodel ☐ Anders, bijvoorbeeld kleine kastjes aan de muur
3. Wie richt de ruimte in?	☐ De kinderen (met coaching) ☐ De bibliotheekmedewerker ☐ De leescoördinator ☐ Anders, bijvoorbeeld de leerkrachten
4. Wie stelt de collectie samen?	☐ Bibliotheekmedewerker(s) ☐ Leescoördinator ☐ Bibliotheekmedewerker en leescoördinator ☐ Anders, bijvoorbeeld de kinderen (onder begeleiding) of het team
5. Is er een vaste of een wisselcollectie?	☐ Vaste collectie van de school ☐ Deelcollecties: een wisselcollectie van de bibliotheek, een basiscollectie van de school ☐ Basiscollectie van de bibliotheek
6. Wordt een digitaal uitleensysteem ingevoerd?	☐ Ja ☐ Nee

6.1.1 | Waar?

Het antwoord op de vraag waar de schoolbibliotheek komt te staan, is natuurlijk afhankelijk van de ruimte die er binnen de school beschikbaar is. Op sommige scholen is een leegstaand lokaal als bibliotheek ingericht, waar rust heerst en die op slot kan. Op andere scholen kiest het team er bewust voor om een centrale plek in de school te kiezen waar iedereen dagelijks langsloopt, waardoor de collectie duidelijk in het zicht staat. Aan te raden is wel, om ook als de schoolbibliotheek op slot kan, de deur niet te vaak op slot te doen. Kinderen zullen zich pas thuis gaan voelen in de bibliotheek en de drempel zal pas lager worden, als kinderen gemakkelijk naar binnen kunnen om bijvoorbeeld boeken terug te brengen of iets op te zoeken.

> Hoeveel m²?

Hoe groot moet een schoolbibliotheek zijn? Als het de bedoeling is dat er een hele klas tegelijk in de bibliotheek op bezoek kan komen, is het aan te raden te zorgen voor minimaal 100 – 120 m² (*Bron: Wiki BSB Hoorn*). In Den Bosch heeft men een veel kleinere ruimte ter beschikking; daar is het goed bevallen om te werken met afsluitbare en verrijdbare kasten. <

Het is een goede mogelijkheid om naast een centrale bibliotheek, ook boeken beschikbaar te hebben in de klas, zodat kinderen altijd boeken binnen handbereik hebben. Een goed uitgangspunt is om te streven naar een driedeling in de samenstelling van de collectie: boeken voor vrij lezen, voor informatief lezen en voor het technisch lezen. De boeken voor het technisch lezen kunnen dan in de klas staan en de boeken voor het vrij lezen en informatief lezen op een centrale plek elders in de school.

In dit uitvoeringsmodel gaan we uit van een schoolbibliotheek in de school. Er zijn ook situaties te bedenken waarin het niet zo'n prioriteit heeft om te investeren in een fysieke bibliotheek binnen de school, bijvoorbeeld als het filiaal van de openbare bibliotheek om de hoek is gevestigd. In zo'n geval is het eerder aan te raden alle leerlingen lid te maken van de openbare bibliotheek en te streven naar een zo laagdrempelig mogelijke jeugdafdeling.

6.1.2 | De opstelling

Het belang van een goede presentatie van de boeken moet niet onderschat worden en zou zeker geen sluitpost moeten zijn. De manier waarop de boeken worden opgesteld kan heel motiverend werken. Binnen de pilot van Kunst van Lezen is het een voorwaarde om de collectie op te stellen volgens het Makkelijk Lezen Plein waarbij de boeken frontaal staan opgesteld, in plaats van naast elkaar in de kast. Daardoor worden de voorkanten zichtbaar en niet slechts de ruggen. Oorspronkelijk is deze opstelling ontwikkeld voor dyslectische en zwaklezende kinderen, maar vanuit het perspectief van leesbevordering is het een aantrekkelijke opstelling voor alle kinderen.

Een andere mogelijkheid is de opstelling volgens het zogenaamde winkelmodel, waarbij A- en B-boeken niet apart maar door elkaar staan en op onderwerp gerangschikt zijn. Het idee hiervan is dat leerlingen niet te veel gestuurd worden door de indeling in niveau (A of B). Een kind dat grote interesse heeft in een bepaald onderwerp, kan ook een wat moeilijker boek vaak best aan.

6.1.3 | De inrichting

Het belangrijkste is dat de schoolbibliotheek een ruimte is waar kinderen zich prettig voelen, het moet er gezellig zijn en er leuk uitzien. In Hoorn zijn goede ervaringen opgedaan met het betrekken van de kinderen bij het inrichten van de schoolbibliotheek, waardoor de leerlingen het gevoel hebben gekregen dat het 'hun' bibliotheek is. Angst dat de schoolbibliotheek daarmee tot een bont palet van alle mogelijke kleuren is niet nodig: 'Als je de kinderen maar serieus erbij betreft, kiezen ze echt niet allemaal paars en oranje op de muren'. Op de Archipelschool 't Mozaïek in Vlissingen is de mediatheek ingericht door de bibliotheekmedewerker in de sfeer van de boeken van de Zeeuwse kinderboekenschrijver Wim Hofman met een grote houten bank in het midden van het lokaal.

Welk doel ook wordt beoogd met de schoolbibliotheek: de boekencollectie moet actueel, gevarieerd en uitgebreid zijn: kinderen moeten wat te kiezen hebben. De bibliotheekmedewerkers zijn vaak de spil bij de samenstelling

van de collectie. Op sommige locaties bleek dat de samenstelling van de collectie dan ook geheel aan de bibliotheek wordt overgelaten (ook al kunnen scholen dan wel accenten leggen zoals: er moeten ook prentenboeken komen). In andere schoolbibliotheken krijgen kinderen ook een rol: kinderen kunnen bijvoorbeeld aanschaf-suggesties doen. Daarnaast is het wenselijk om ook de leerkrachten bij het samenstellen van de collectie te betrekken, met het oog op de integratie van de schoolbibliotheek in het onderwijs (zie daarvoor ook paragraaf 6.4).

> Grootte van de collectie

Een streefaantal van drie tot vier boeken per leerling wordt door de (ervarings)deskundigen als een goede richtlijn beschouwd. Om de collectie actueel te houden, wordt een jaarlijks vervangingspercentage van 10% van de collectie aanbevolen. **<**

6.1.4 | Vaste- en/of wisselcollectie

De collectie van de schoolbibliotheek kan bestaan uit een vaste collectie (met jaarlijkse vervanging van een deel van de collectie), een wisselcollectie of een combinatie daarvan. Het voordeel van een combinatie (deels eigen bezit, deels bezit van de openbare bibliotheek) is dat de schoolcollectie 'het nieuwste van het nieuwste' op boekengebied kan bevatten en optimaal afgestemd is op de leerlingenpopulatie van de school. Deze boeken kunnen op school gebruikt worden bij bijvoorbeeld het vrij lezen. De wisselcollectie is vaak wat uitgebreider en leerlingen kunnen deze boeken ook mee naar huis nemen.

Wanneer er sprake is van een collectie van een bibliotheek en een schoolcollectie van de school zelf, wordt de totale collectie van de schoolbibliotheek idealiter beheerd door de school. De schoolcollectie wordt samengesteld door leerkrachten en/of de leescoördinator. Op deze manier houdt de school zoveel mogelijk de verantwoordelijkheid voor leesbevordering en werkt de betrokkenheid van het team en de leescoördinator stimulerend voor de leesbevordering op de school.

6.1.5 | Digitaal uitleensysteem

In de meeste schoolbibliotheken die we hebben bezocht werd gebruik gemaakt van Educat B, een zoek- en uitleensysteem voor de schoolmediatheek⁴. (In de toekomst zal dit Educat Wise gaan heten.)

Een digitaal uitleensysteem is natuurlijk van belang bij het beheer van de schoolbibliotheek, maar heeft ook andere voordelen. Op een aantal scholen werd bijvoorbeeld gebruik gemaakt van de mogelijkheid van Educat B om de kinderen een eenvoudig logboek bij te laten houden. Hierin houden ze bij welk boek ze hebben gelezen en wat ze daarvan vonden, door middel van een aantal meerkeuzevragen. Ook is het voordeel van een digitaal zoek- en uitleensysteem dat kinderen leren gebruik te maken van een catalogus.

Een uitleensysteem is ook van belang in de schoolbibliotheken waar kinderen de uitleen doen. Op de BSB te Hoorn werd daarvoor een speciaal ontwikkelde kinderversie van een uitleensysteem ontwikkeld, met vereenvoudigde functies en kleurgebruik.

6.2 | Organisatie

Onder het kopje 'organisatie' bespreken we de belangrijkste kwesties die te maken hebben met personeel, opleiding, en de organisatie van de schoolbibliotheek. De volgende beslissingen en keuzes staan centraal:

KEUZEMENU 3	
BESLISSINGEN & KEUZES	MOGELIJKHEDEN
1. Wie is verantwoordelijk voor het beheer van de bibliotheek?	☐ school ☐ bibliotheek ☐ school en bibliotheek
2. Hoe vaak is de schoolbibliotheek open?	☐ gedurende schooltijd ☐ na schooltijd ☐ zowel gedurende als na schooltijd
3. Wie doet de uitleen?	☐ vrijwilligers (bv. ouders) ☐ kinderen ☐ de bibliotheekmedewerker ☐ anders, bijvoorbeeld een onderwijsassistent
4. Wie is vanuit de school aanspreekpunt voor de schoolbibliotheek?	☐ de leescoördinator ☐ de taalcoördinator ☐ anders, bijvoorbeeld de directeur
5. Wat is het profiel van de schoolbibliotheekmedewerker?	☐ bibliotheekachtergrond ☐ onderwijsachtergrond ☐ anders, bijvoorbeeld vanuit kinderboekwinkel
6. Hoe ziet de overlegstructuur eruit?	☐ regelmatig overleg tussen leescoördinator en bibliotheekmedewerker ☐ regelmatig overleg tussen leerkrachten en bibliotheekmedewerker ☐ anders, bijvoorbeeld overleg tussen leescoördinator, schooldirecteur en bibliotheekmedewerker
7. Hoe worden de kinderen bij de bibliotheek betrokken?	☐ bij de aanschaf van boeken ☐ bij leesbevorderingsactiviteiten ☐ anders, bijvoorbeeld bij de inrichting van de schoolbibliotheek
8. Hoe worden ouders bij de bibliotheek betrokken?	☐ bij leesbevorderingsactiviteiten ☐ via ouderavonden ☐ anders, bijvoorbeeld als vrijwilliger in de schoolbibliotheek

6.2.1 | Het beheer

Wat betreft het beheer van de schoolbibliotheekcollectie (collectie, contacten met leerkrachten en kinderen) zijn er verschillende mogelijkheden, zoals in het schema te zien is. Voor het beheer van de collectie is het volgens geraadpleegde experts van belang dat dit bij voorkeur centraal gebeurt. Zo is er altijd een up to date overzicht van de collectie en kan onder andere steeds opnieuw een inschatting worden gemaakt in hoeverre de collectie nog aansluit bij de leerlingpopulatie. De leescoördinator van de school speelt een coördinerende rol, wanneer de

beheerstaak door de school wordt opgepakt. Wanneer de beheerstaak bij de bibliotheek wordt belegd, stemt een bibliotheekmedewerker die binnen de school werkt meestal af met een backofficemedewerker van de bibliotheek.

Naast het beheer van de collectie moeten ook praktische zaken zoals openen en sluiten van de bibliotheek, schoonmaak en onderhoudszaken geregeld worden. Het ligt voor de hand om de school hiervoor de verantwoordelijkheid te geven.

6.2.2 | Openingstijden

Een schoolbibliotheek die elke dag gedurende schooltijden (tot enige tijd daarna) toegankelijk is voor kinderen lijkt misschien een utopisch ideaal, maar hoeft dat niet te zijn. Er zijn scholen die er uiterst positieve ervaringen mee hebben: kinderen lopen er gemakkelijk binnen en er ontstaat bibliotheekbezoekroutine. Als er maar duidelijke afspraken zijn, wordt er nauwelijks misbruik van de boekencollectie gemaakt. Een schooldirecteur vertelt: 'Onze schoolbibliotheek is de hele dag toegankelijk: in de ochtend wordt de computer aangezet en daarna heeft iedereen gewoon toegang. Leerlingen mogen lenen voor thuis en voor op school: ze kunnen zelf uitlenen (voor school) en na schooltijd (voor thuis) met behulp van vrijwilligers. Alleen de kleuters lenen voor thuis onder schooltijd.' Op een andere school is het anders geregeld: de schoolbibliotheek is altijd toegankelijk, maar het uitlenen gebeurt in principe op vaste tijden na schooltijd. Hoe een school de openingstijden en uitleenmogelijkheden ook wil regelen, het is van belang om te beseffen dat deze praktische zaken een belangrijke rol spelen bij het laten landen van de schoolbibliotheek bij de kinderen.

6.2.3 | De uitleen

Ook wat betreft de uitleen zijn er weer allerlei mogelijkheden. Een groeiend aantal scholen kiest er voor om kinderen zelf te laten uitlenen. Kinderen kunnen uit groep 7 en 8 kunnen daarvoor solliciteren en krijgen een cursus tot bibliotheekmedewerker. Op andere scholen zijn vrijwilligers (bijvoorbeeld ouders of opa's en oma's) die de uitleen regelen. Dergelijke oplossingen lijken efficiënter dan de uitleen te laten verzorgen door de bibliotheekmedewerker, die haar (vaak beperkte) tijd wellicht beter aan andere zaken kan besteden.

6.2.4 | Aanspreekpunt vanuit de school

Een voorwaarde voor een goede samenwerking tussen openbare bibliotheek en basisschool is dat er vanuit de school een gemotiveerde leerkracht aangesteld wordt die intensief contact onderhoudt met de bibliotheekmedewerker. Het meest logisch is het als deze leerkracht ook de leescoördinator is, maar de functie kan ook bekleed worden door de taalcoördinator of IB'er. Het is wel van belang dat de leescoördinator als volwaardige functie binnen de school wordt beschouwd en daar ook formeel voor wordt aangesteld.

> De leescoördinator is onmisbaar

Voor een school die structureel aan leesbevordering wil werken is de leescoördinator onmisbaar. De leescoördinator vervult niet alleen uitvoerende taken op het gebied van leesbevordering, maar heeft ook taken rond planning en beleid. Zonder een leescoördinator blijft leesbevordering op scholen vaak steken op het niveau van leuke, maar incidentele activiteiten⁵.

Stichting Lezen streeft naar een toename van het aantal gecertificeerde leescoördinatoren op Nederlandse basisscholen. Daarom wordt vanaf 2010 de mogelijkheid om de cursus Open boek te volgen fors uitgebreid. Deze cursus is ontwikkeld door Jos Walta (van Kinderboekwinkel De Boekenberg) op initiatief van Stichting Lezen en is bedoeld voor leerkrachten op hbo-niveau. <

6.2.5 | Profiel schoolbibliotheekmedewerker

De medewerkers die vanuit de bibliotheek aangesteld worden als schoolbibliotheekmedewerker kunnen een bibliotheek- of een onderwijsachtergrond hebben. Alom bestaat echter de overtuiging dat een medewerker met een onderwijsachtergrond de grootste meerwaarde heeft voor de schoolbibliotheek en daarom de voorkeur geniet. We noteerden talloze uitspraken in de geest van 'Bij een bibliotheekmedewerker met verstand van onderwijs gaan dingen bijna vanzelf', 'Een bibliotheekmedewerker moet de taal van de school spreken en met kinderen om kunnen gaan' en 'Termen als begrijpend lezen en technisch lezen mogen geen probleem zijn'. Kortom, vaardig-

heden op pedagogisch-didactisch gebied zijn een voorwaarde om goed te kunnen functioneren binnen de school. De moeite waard om hier te vermelden is de bibliotheek die in het beleid heeft opgenomen dat voortaan bij vacatures in de functie-eisen wordt gevraagd om kennis en/of affiniteit van het onderwijs. De bibliotheekdirectie kiest hiervoor vanuit de overtuiging hiermee zich goed voor te bereiden op de toekomst, waarin de schoolbibliotheken steeds belangrijker zullen worden.

In het geval dat bibliotheekmedewerkers geen onderwijsachtergrond hebben ligt scholing voor de hand. Een van de mogelijkheden om pedagogisch-didactisch geschoold te worden is de cursus vanuit het ROC Midden-Nederland: 'Bibliotheekwerk in het primair onderwijs'. Deze cursus is in eerste instantie bedoeld voor deelnemers aan de pilots Kunst van Lezen, maar het zou wenselijk zijn als in de toekomst deze scholing uitgebreid wordt voor een breder publiek.

> Werk- en denkniveau

In de brede kring van ervaringsdeskundigen en experts die we hebben gesproken over de schoolbibliotheek, was men unaniem van mening dat een schoolbibliotheekmedewerker een hbo-werk- en denkniveau zou moeten hebben. Immers, zo'n medewerker moet een volwaardige gesprekspartner en 'sparringpartner' te kunnen zijn voor een schoolteam. De ervaring leert dat een hbo- werk en denkniveau daarvoor onontbeerlijk is. In de Kunst van Lezen pilots werd op meerdere scholen gekozen voor de directe inzet op school van medewerkers met een hbo-werk- en denkniveau, zoals bijvoorbeeld in Goes en Utrecht. De ervaringen hiermee zijn positief.

Echter, in de praktijk hebben veel bibliotheekmedewerkers een mbo-werk- en denkniveau en in de regel hebben ze ook weinig of geen affiniteit met en kennis van het onderwijs. Welke werkbare oplossingen zijn hiervoor denkbaar? Sommige bibliotheken kiezen ervoor een mbo-medewerker uit hun front-office op scholen in te zetten en daarnaast ter ondersteuning, voor coördinatie en begeleiding een bibliotheekmedewerker met hbo werk- en denkniveau aan te stellen. Deze constructie vereist wel een heel heldere communicatie naar de scholen toe: het moet voor leerkrachten heel duidelijk zijn dat ze voor praktische zaken terecht kunnen bij de medewerker die op school komt, maar zich voor kwesties die de praktijk te boven gaan moeten wenden tot de bibliotheekmedewerker in de bibliotheek. Maar eigenlijk vindt bijna niemand deze situatie echt ideaal. <

> Hoe vaak is de bibliotheekmedewerker aanwezig op school?

Vier uur in de week per school wordt als een werkbaar minimum beschouwd, mits die uren dan wel besteed kunnen worden aan direct contact met kinderen en leerkrachten en niet besteed hoeven te worden aan administratieve taken. <

6.2.6 | Overlegstructuur

In de paragraaf over strategie en proces is het belang van communicatie al nadrukkelijk aan de orde geweest. Maar ook als de schoolbibliotheek eenmaal is opgezet en goed draait, blijft communiceren van belang. Het advies is dus om een duidelijke overlegstructuur op te zetten en die ook vast te leggen, zodat de overleggen niet vrijblijvend zijn.

Een aantal voorbeelden van onderdelen van een overlegstructuur zijn:

- overleg tussen leescoördinator en bibliotheekmedewerker als 'sparringpartners' (bij voorkeur wekelijks);
- overleg tussen bibliotheekmedewerker en individuele leerkrachten over concrete activiteiten in de klas waar de bibliotheekmedewerker een rol bij kan spelen (volgens een schema waarbij in een schooljaar alle klassen aan de beurt komen);
- overleg tussen bibliotheekmedewerker en team, door de schoolbibliotheek op de agenda van teamvergaderingen te zetten;
- overleg tussen leescoördinatoren van verschillende scholen en bibliotheekmedewerker om uit te wisselen en van elkaar te leren;
- voor bibliotheekmedewerkers is het ook de moeite waard om aan te sluiten bij regionale bijeenkomsten over onderwijsinhoudelijke onderwerpen.

Het levert in ieder geval altijd veel op om over de grenzen van het eigen klaslokaal en de eigen school/bibliotheek heen te kijken.

6.2.7 | Kinderen erbij betrekken

'Je moet kinderen zelf verantwoordelijkheid geven, dan worden ze vanzelf betrokken'. Een mooi voorbeeld van de verantwoordelijkheid die kinderen kunnen krijgen in de schoolbibliotheek, is de BSB in Hoorn. 'Kinderen kunnen het zelf!' is daar het motto. Er is een groep uitleenmedewerkers, een creatieve groep die acties zoals rond de kinderboekenweek bedenkt en uitvoert en een kinderpersbureau. Op basis van een sollicitatiebrief worden de kinderen uit groep 8 ingedeeld in een van de groepen.

Leerlingen kunnen (onder begeleiding van de leescoördinator en de bibliotheekmedewerker) bijvoorbeeld betrokken worden bij:

- de uitleen van boeken (zie 6.2.3);
- het bedenken en uitvoeren van leesbevorderingsactiviteiten, bijvoorbeeld in het kader van het thema van de kinderboekenweek;
- bij het samenstellen van de boekencollectie door aanschafsuggesties te doen of boekverkiezingen te organiseren;
- bij het inrichten van de schoolbibliotheek.

Scholen die het concept van kinderpacticatie in het klein willen toepassen, kunnen onderdelen uit het concept heel goed integreren in hun schoolbibliotheek, dat gebeurt bijvoorbeeld onder andere al in Goes en Vlissingen. Interessant is dat een onderzoek naar de effecten van de BSB heeft laten zien dat kinderen die betrokken zijn bij de BSB in hun vrije tijd meer gaan lezen dan kinderen uit vergelijkbare controlegroepen en ook een positievere houding ten aanzien van boeken hebben⁶.

> Kinderen als bibliotheekmedewerker

De kinderen die bibliotheekmedewerker worden in de BSB Hoorn hebben ook regels voor zichzelf opgesteld. En die zijn bepaald niet kinderachtig! We citeren ze:

- Tegen kinderen die boeken komen lenen zijn de BSB-medewerkers beleefd en vriendelijk. Zij proberen de kinderen zo goed mogelijk te helpen.
- BSB-medewerkers gedragen zich netjes in de BSB, ze zorgen voor een prettige sfeer.
- BSB-medewerkers gebruiken de materialen in de BSB (de karren, de mobiele telefoon, de computer etc.) waar ze voor bedoeld zijn.
- BSB-medewerkers werken en ruimen op volgens de afspraken.
- BSB-medewerkers mogen een pauze nemen met limonade en maximaal twee koekjes. Ze kiezen daar samen een moment voor uit. <

Bron: Wiki BSB Hoorn

6.2.8 | Ouders erbij betrekken

Naast de school, spelen ook de ouders een grote rol bij het vrijetijdslezen van kinderen. Kinderen die door hun ouders gestimuleerd en geënthousiasmeerd worden om in hun vrije tijd lezen, blijken ook daadwerkelijk meer te lezen. De schoolbibliotheekmedewerker en de leescoördinator zouden ouders dus moeten betrekken bij het stimuleren van het lezen, door bijvoorbeeld ouderavonden te organiseren over het belang van (voor)lezen en kinderen boeken thuis te laten lezen. Dit speelt met name een rol op scholen die veel achterstandsleerlingen hebben.

6.3 | Financiën

De partners van de schoolbibliotheek gaan met elkaar in gesprek over de verdeling van de financiële bijdrage aan de schoolbibliotheek en leggen de hoogte van de (structurele) bijdrage vast. De beschikbare financiën bepalen voor een groot deel de mogelijkheden voor het opzetten van een schoolbibliotheek. Het uitgangspunt is een structureel budget voor het opzetten (startinvestering) en draaiende houden van de schoolbibliotheek. De volgende beslissingen en keuzes staan centraal.

KEUZEMENU 4

BESLISSINGEN & KEUZES	MOGELIJKHEDEN
1. Wat is de bijdrage van de openbare bibliotheek?	☐ Aanschaf collectie ☐ Jaarlijks geormerkt budget ☐ Materialen (anders dan boeken)
2. Wat is de bijdrage van de school?	☐ Aanschaf collectie ☐ Jaarlijks geormerkt budget ☐ Materialen (anders dan boeken)
3. Kan de gemeente subsidiëren?	☐ Ja ☐ Nee
4. Zijn de budgetten geormerkt?	☐ Ja ☐ Nee
5. Welke verdere financiële mogelijkheden zijn er?	☐ Combinatiefunctieregeling ☐ Anders, bijvoorbeeld via lokale educatieve agenda

6.3.1 | De bibliotheek

Openbare bibliotheken blijken in de praktijk vaak (met subsidie van de gemeente) de belangrijkste of zelfs enige financier te zijn, hoewel we diverse voorbeelden van schoolbibliotheken hebben gezien waaraan ook de school een bijdrage levert. Dit blijkt wel een moeilijk punt: 'Een financiële bijdrage van de school is wel wenselijk, maar in de praktijk niet altijd mogelijk'. De reden die hiervoor werd gegeven door scholen is dat de prioriteiten van de school niet in de eerste plaats liggen bij een schoolbibliotheek en de middelen al vast liggen in andere zaken. Een investering in een schoolbibliotheek vraagt daarom het nodige lobbywerk. De directie van de school en uiteraard ook het schoolbestuur vervullen een spilpositie in het vrijmaken van een eventueel budget voor de schoolbibliotheek.

6.3.2 | De school

De financiële bijdrage van de school, hoe groot of klein deze ook is, kan voor verschillende onderdelen van de schoolbibliotheek worden ingezet (zie bovenstaand schema). Wordt er een bijdrage geleverd aan de aanschaf van de collectie? Is er een jaarlijks budget beschikbaar? Gaat de school investeren in andere materialen die nodig zijn voor de schoolbibliotheek of ziet de school geen enkele mogelijkheid om financieel bij te dragen? In Hoorn bijvoorbeeld is de bibliotheek de belangrijkste financier, maar worden extra materialen voor de schoolbibliotheek en leesbevorderingsactiviteiten door de scholen betaald (zoals de BSB-tasjes en kinderboekenweekactiviteiten): 'Het beste kun je daarvoor van tevoren al afspraken maken (al is het bijvoorbeeld maar € 1 per leerling). Dat is duidelijk en dan hoef je niet steeds opnieuw te komen vragen om geld bij de scholen'.

6.3.3 | De gemeente

Het loont altijd de moeite om bij de gemeente te gaan praten over de mogelijkheid tot subsidies voor het vestigen van schoolbibliotheken. De gemeente Den Bosch zorgt bijvoorbeeld voor de startfinanciering van de schoolbibliotheken in de gemeente en ook in de regio Brabant/Limburg, waar bibliotheekfilialen moesten sluiten, zien sommige gemeentes in dat het belangrijk is om te investeren in de schoolbibliotheek met het oog op de leesprestatie van de kinderen in de gemeente. Het kan helpen om evaluatiegegevens te gebruiken bij het aanvragen van subsidie (zie paragraaf 5.6 over strategie en proces).

6.3.4 | Geormerkte budgetten

Het budget van de partners van de schoolbibliotheek is bij voorkeur geormerkt, zodat het geld ook daadwerkelijk moet worden besteed aan waar het voor bedoeld is. Er is in de praktijk van de bezochte schoolbibliotheken nog niet vaak sprake van geormerkte budgetten, maar er wordt wel naartoe gewerkt, zoals in Den Bosch. Daar spreken scholen als eerste stap de intentie uit om een jaarlijks budget vrij te maken voor de schoolbib.

6.3.5 | Meer mogelijkheden

Naast tijdelijke Rijks(subsidie)regelingen als Kunst van Lezen, zijn er nog meer mogelijkheden denkbaar om de schoolbibliotheek te financieren. Er kan gebruikt worden gemaakt van combinatiefunctionarissen voor de begeleiding van scholen bij de schoolbibliotheek. Scholen zien bijvoorbeeld ook aanknopingspunten voor financiering vanuit bepaalde inhoudelijke lijnen, zoals VVE voor de jongste kinderen en onderwijstijdverlenging voor de bovenbouw. Ook de inbedding van de schoolbibliotheek in de Lokale Educatieve Agenda⁷ zien meerdere scholen en bibliotheken als een kans om meer geld bij de gemeente te krijgen voor hun initiatief. Daarnaast zijn gemeenten vaak bereid om meer geld uit te trekken voor concepten die goed zijn onderbouwd met behulp van wetenschappelijk onderzoek en/of prijzen hebben gewonnen.

> Creatief zijn met budget

Scholen worden erg enthousiast van nieuwe bibliotheekmeubelen voor de presentatie van de collectie, maar daar hangt ook een prijskaartje aan. Een bibliotheekmedewerker zegt hierover: 'Bij geldgebrek is het ook een optie om een Ikea-kast te kopen met leuke poten eronder. Ook met weinig geld kun je het gewenste bibliotheekconcept al neerzetten'. <

6.4 | Borging van de schoolbibliotheek in het onderwijs

Naast alle praktische zaken rond huisvesting, collectie, organisatie en financiën verdient ook de samenhang van de schoolbibliotheek met het onderwijs volop de aandacht: hoe kan de schoolbibliotheek een geïntegreerd onderdeel van het onderwijs worden? Hoe kan de schoolbibliotheek er voor zorgen dat kinderen met meer plezier gaan lezen, maar ook méér gaan lezen zodat daardoor ook hun taalontwikkeling wordt gestimuleerd? In deze paragraaf schetsen we de mogelijkheden die bestaan om de schoolbibliotheek inhoudelijk te borgen in het onderwijs. In de toelichtende tekst gaan we waar mogelijk ook in op het streven naar doorlopende lees- en leerlijnen in de verschillende vakgebieden. Een goede en actuele collectie alleen is niet voldoende, want 'kinderen gaan niet lezen alleen omdat het boek er is' aldus een schooldirecteur in een van de interviews. Met andere woorden: een collectie wordt niet vanzelf geborgd in het onderwijs. Daarom beschouwen we in deze paragraaf een goede boekencollectie als een voorwaarde en gaan we vooral in op de rol van de bibliotheekmedewerker en wat zij kan doen om de boekencollectie een vaste plaats in het onderwijs te geven.

De volgende beslissingen en keuzes staan centraal:

KEUZEMENU 5

BESLISSINGEN & KEUZES

1. Hoe kan de schoolbibliotheekmedewerker bijdragen aan leesbevordering?

MOGELIJKHEDEN

- bijdragen aan bestaande leesbevorderingsactiviteiten
- nieuwe activiteiten en evenementen initiëren
- anders, bijvoorbeeld kinderen begeleiden bij het zelf organiseren van leesbevorderingsactiviteiten

2. Hoe kan de schoolbibliotheekmedewerker bijdragen aan het taalonderwijs?

- woordenschat
- vrij lezen
- begrijpend lezen
- technisch lezen
- anders, bijvoorbeeld spreekvaardigheid

3. Hoe kan de schoolbibliotheekmedewerker bijdragen aan de zaakvakken en aan mediawijsheid?

- informatievaardigheden
- veilig mediagebruik
- anders, bijvoorbeeld ict-vaardigheden

4. Wat kan de schoolbibliotheekmedewerker betekenen voor kinderen met een taal- en/of leesachterstand?

- beloningssystemen invoeren
- extra aandacht en begeleiding geven
- ouders bij lezen betrekken
- anders, bijvoorbeeld speciale collectie voor moeilijk lezende kinderen aanleggen

⁷ De Lokale Educatieve Agenda is geïntroduceerd als een instrument om het lokaal onderwijsbeleid vorm en inhoud te geven na de wetwijzigingen in het onderwijs(achterstanden)beleid in 2006. Het is een instrument voor gemeenten, schoolbesturen en overige partners om in 'nieuwe verhoudingen' (meer gelijkwaardige verhoudingen) tot gezamenlijke afspraken te komen over het onderwijs- en jeugdbeleid. Zie: www.delokaleeducatieveagenda.nl.

6.4.1 | Leesbevordering

Met leesbevordering bedoelen we 'aandacht schenken aan het ontwikkelen van de leesmotivatie en de literaire competentie van kinderen'. Een voorwaarde voor leesbevordering is de aanwezigheid van leuke, actuele, aansprekende boeken – dat is het onomstreden uitgangspunt.

> Een bibliotheekmedewerker vertelt:

'Ik kwam met een krat vol nieuwe boeken in een klas die niet van lezen hield, op een school met een verouderde boekencollectie. De leerkracht had me van tevoren al gewaarschuwd dat het een klas was van notoire niet-lezers. Ik vertelde enthousiast in het kort iets over ieder boek en sloot een deal met de klas: "Prima als jullie niet van lezen houden, maar probeer in ieder geval 's een van deze boeken". Een week later waren de leerlingen hartstikke enthousiast over de boeken! De leerkracht zei dat ze haar klas niet meer terug herkende.' <

Op veel scholen ontbreekt het niet aan enthousiasme en allerlei leuke initiatieven op het gebied van leesbevordering. Toch zijn deze leesbevorderingactiviteiten vaak incidenteel en vrijblijvend of afhankelijk van een individuele leerkracht die zelf van lezen houdt⁸. Een bibliotheekmedewerker kan een schoolteam helpen de leesbevordering een meer structurele plaats in het onderwijs te geven. Zij kan bijvoorbeeld samen met de leescoördinator alle activiteiten die op school al gebeuren in kaart brengen. Daarnaast kan leesbevordering al op heel basaal niveau in een meer structurele vorm gegoten worden: het hoeft echt niet meteen gepaard te gaan met spectaculaire veranderingen. Een paar eenvoudige manieren zijn bijvoorbeeld:

- helpen organiseren dat er iedere dag vrij gelezen wordt;
- helpen organiseren dat iedere klas op vaste momenten naar de schoolbibliotheek komt om boeken te ruilen;
- op vaste tijden in elke klas boeken promoten (en stimuleren dat de leerkracht dat gaat overnemen);
- zorgen dat leesbevordering regelmatig op de agenda van teamvergadering komt en daar het belang van leesbevordering uitleggen;
- aanhaken bij naschoolse activiteiten of verlengde schooldag, bijvoorbeeld met voorleesactiviteiten of leesclubs⁹.

Praktische handvatten voor het werken aan een structurele en doorgaande leesbevorderingslijn zijn te vinden op de kwaliteitskaart leesbevordering en de kwaliteitskaart Kunst van Lezen¹⁰.

6.4.2 | Taalonderwijs

Het borgen van de schoolbibliotheek in het taalonderwijs begint met een inventarisatie door school en bibliotheekmedewerker van de vraag: waar kan het beter op school en hoe kan de schoolbibliotheek daarbij helpen? 'Je vraagt gewoon, je moet je niet te opdringerig opstellen' vertelt een bibliotheekmedewerker. 'Hoe gaat het technisch lezen bij jullie op school? Kennen jullie het nieuwe AVI-lezen? Kennen jullie alternatieven zoals tutorlezen, vrij lezen?'

Het werkt goed om gezamenlijk (bibliotheekmedewerker en bijvoorbeeld taalcoördinator of IB'er) per groep te bekijken wat er al gebeurt en wat daaraan door de schoolbibliotheek nog bijgedragen kan worden. We geven enkele voorbeelden van wat de schoolbibliotheek kan betekenen voor de verschillende groepen.

In groep 1 en 2 kan de schoolbibliotheekmedewerker:

- zorgen voor een collectie prentenboeken die passen bij de Piramide-methode;
- ouders voorlichten over het belang van voorlezen;
- digitale prentenboeken introduceren.

In groep 3 gaat veel aandacht uit naar technisch lezen, soms krijgt begrijpend lezen daardoor een wat ondergeschikte rol. De bibliotheekmedewerker kan daaraan wat tegenwicht bieden door te zorgen voor passende prentenboeken en voorleesboeken. Vanaf groep 4 kunnen informatieve boeken door de bibliotheekmedewerker in de aandacht gezet worden. Immers, informatieve boeken hebben een groot effect op de woordenschat van kinderen¹¹.

Een goed geoutilleerde schoolbibliotheek is een enorme stimulans voor het invoeren van het dagelijkse vrij lezen. Op steeds meer scholen wordt iedere ochtend en middag begonnen met tien minuten vrij lezen. Hierdoor gaan kinderen meer lezen, met alle positieve effecten van dien. Een uitgelezen activiteit waarbij de meerwaarde van de schoolbibliotheek meteen duidelijk wordt. Immers, een voorwaarde voor het succesvol invoeren van vrij lezen is dat er een voldoende groot scala aan boeken van uiteenlopend leesniveau aanwezig is op school.

⁸ Oberon (2009). *Leesbevordering in het basisonderwijs. Een onderzoek naar actualiteit en toekomstperspectief*. Amsterdam: Stichting Lezen.

⁹ Zie Sardes (2009). *Boekenbendes. Een draaiboek voor naschoolse boekenclubs*. Amsterdam: Stichting Lezen.

¹⁰ De Kwaliteitskaarten zijn te downloaden via www.taalpilots.nl/implementatiekoffer/kwaliteitskaarten

¹¹ Verhallen, M. (2009). *Meer en beter woorden leren*. Utrecht: PO-raad. Te downloaden via www.taalpilots.nl.

> Een bibliotheekmedewerker:

'Sommige leerkrachten koppelen 'vrij lezen' los van 'taalonderwijs'. Dat is jammer! Vrij lezen is toch ook taalonderwijs?' <

6.4.3 | Zaakvakken en mediawijsheid

Zaakvakken

Informatievaardigheden maken onderdeel uit van de expertise van bibliotheekmedewerkers. Zij zijn dan ook de aangewezen persoon om kinderen te helpen bij het begeleiden van kinderen als ze informatie zoeken voor werkstukken of spreekbeurten et cetera. Dit gaat natuurlijk in overleg met de leerkracht: de leerkracht formuleert de zoekvragen met de leerling, de bibliotheekmedewerker helpt de leerlingen bij het daadwerkelijke zoeken. Daarnaast kan de schoolbibliotheek kan ook de fysieke omgeving bieden om te werken aan werkstukken onder begeleiding van de bibliothecaris.

Op een van de scholen heeft de bibliotheekmedewerker (tevens leerkracht) de leerlijn informatievaardigheden van het SLO aangevuld met de doelen vanuit de methode begrijpend lezen die op de school gebruikt wordt. Zo is een eigen leerlijn ontstaan.

Mediawijsheid

Mediawijsheid wordt de laatste jaren een steeds belangrijker begrip. maar wat houdt het eigenlijk precies in? Een veelgebruikte definitie van mediawijsheid luidt¹²: het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld. Het gaat erom dat kinderen ict-vaardigheden krijgen, goed en veilig leren omgaan met de media en informatievaardigheden verwerven.

Veel scholen hebben behoefte aan aanbod op het gebied van mediawijsheid vanuit de openbare bibliotheken en het zou een gemiste kans zijn als de bibliotheken daar niet op inspelen. Voor bibliotheekmedewerkers die aan deze vraag vanuit de scholen tegemoet willen komen, bestaat o.a. de mogelijkheid de cursus tot mediacoach te volgen.

6.4.4 | Taal- en leesachterstanden

In veel van de schoolbibliotheken die we hebben bezocht, wordt allerlei initiatieven ontplooid om extra aandacht te geven aan kinderen met lees- en leerachterstanden (met name in de schoolbibliotheken die meededen aan de pilot Kunst van Lezen). Op deze scholen is vaak ook een groot draagvlak binnen het team voor samenwerking met bibliotheek, omdat het team de noodzaak inziet van extra aandacht voor taal en lezen. Borging van de schoolbibliotheek in het onderwijs (zoals besproken in de voorgaande paragrafen) is op deze scholen sterk aan te raden.

Er zijn talloze voorbeelden van 'good practices' te geven van initiatieven om individuele kinderen met taalachterstanden extra te begeleiden: een goed werkend beloningssysteem voor elk boek dat is gelezen, de bibliotheekmedewerker die wekelijks een klein groepje taalzwakke kleuters voorleest, of die het tutorlezen begeleidt bij leeszwakke kinderen in groep 3.

Juist op scholen met veel kinderen die een taalachterstand hebben, is het de moeite waard de kinderen zelf te betrekken bij de bibliotheek, zodat ze zich thuis gaan voelen tussen de boeken. Dit kan bijvoorbeeld bereikt worden door ze zelf verantwoordelijkheid te geven in de uitleen, of in de aankleding van de ruimte, of door ze inspraak te geven bij het aanschaffen van nieuwe boeken.

Op achterstandsscholen is het extra belangrijk om de ouders bij het lezen te betrekken: vaak zijn ouders dat zelf niet gewend. Zo zijn op De Kameleon in Almere thema-avonden geweest met workshops verzorgd door de bibliothecaris waardoor juist ook de ouders die zelf niet veel aandacht aan lezen en voorlezen besteden, zich meer bewust worden van het belang van (voor)lezen.

7 | EPILOOG

Schoolbibliotheken nieuwe stijl op basisscholen: anno 2010 zijn het nog uitzonderingen, maar op veel plaatsen in het land zijn er al initiatieven om dergelijke bibliotheken op te zetten. Niet alleen als goede manier voor bibliotheken om hun bereik onder de jonge lezers te vergroten en zich daarmee voor te bereiden op de toekomst. Ook niet alleen omdat veel schoolcollecties op scholen (sterk of minder sterk) verouderd zijn. Maar vooral omdat een nauwe samenwerking tussen openbare bibliotheek en basisschool voor alle partijen zoveel meerwaarde kan hebben: niet in de laatste plaats voor de vele kinderen, voor wie zaken als bibliotheekbezoek en boeken lezen niet vanzelfsprekend zijn. Een laagdrempelige schoolbibliotheek (met een aantrekkelijke boekencollectie waarin voor elk wat wils te vinden is) en een bibliotheekmedewerker (die nauw samenwerkt met het leerkrachtenteam) zijn twee grote stappen op weg naar kinderen die meer en met meer plezier lezen.

Het onderliggende principe van de keuzemenu's die we u hebben voorgeschoteld is dat elke school en elke openbare bibliotheek een schoolbibliotheek naar eigen inzicht kan vormgeven. Het is goed denkbaar dat er op grote schaal, op iedere school in een gemeente een schoolbibliotheek komt. Maar een schoolbibliotheek hoeft niet perse heel groots en meeslepend te zijn: een beperkt aantal boeken in een paar verrijdbare kasten, die samen een afwisselende en actuele collectie vormen, kan ook al in de behoefte voorzien en een flinke bijdrage leveren aan de leesbevordering op school.

We hopen dat het invoeringsmodel dat we in deze brochure hebben beschreven een handreiking zal zijn bij het opzetten van vele schoolbibliotheken: klein of groot, in stad of dorp, met kinderen achter de uitleenbalie of ervoor, maar in ieder geval in goede samenwerking tot stand gekomen.

BIJLAGE 1

DANKWOORD

Deze brochure is tot stand gekomen dankzij de medewerking van (ervarings)deskundigen uit het veld van leesbevordering, bibliotheekwerk en het onderwijs. Wij mochten hen interviewen en/of zij hebben deelgenomen aan de paneldiscussie over het invoeringsmodel. Wij willen hen daarvoor hartelijk bedanken.

- Thijs Albers, basisschool De Bolster, Sambeek
- Resi Baeten, BiblioPlus
- Trudie Bolier, basisschool Het Mozaïek, Vlissingen Souburg, openbare bibliotheek Vlissingen
- Margriet Chorus, onderzoeker leesbevordering
- Miranda Corbière, Brede School Bibliotheek Hoorn
- Stieneke Eising, hbo-opleidingstraject voor bibliothecarissen
- Hera Gijssel, basisschool De Springplank, 's Hertogenbosch
- Titus Hoedemaker, ATO-scholenkring, 's Hertogenbosch
- Martin Hol, openbare bibliotheek 's Hertogenbosch
- Lea Kessels, Kunst van Lezen
- Sylvia Koster, openbare bibliotheek Almere
- Adriaan Langendonk, Kunst van Lezen, Sectorinstituut Openbare Bibliotheken / Stichting Lezen
- Willy de Meij, openbare bibliotheek Almere
- Agnes van Montfoort, Stichting Lezen
- Saskia den Otter, BibliOosterschelde
- Katinka Polderman, obs De Zonnewijzer, Hoorn
- Cathrien van Reekum, BibliOosterschelde
- Truuske Sanders, Sectorinstituut Openbare Bibliotheken
- Pine Schuurmans, obs De Kameleon, Almere
- Isolde Vega, openbare bibliotheek Utrecht
- Jos Walta, kinderboekwinkel De Boekenberg, Eindhoven
- Tineke Werkhoven, obs De Kameleon, Almere

BIJLAGE 2

GENOEMDE WEBSITES

www.kunstvanlezen.nl/ – informatie over de vier programmalijnen binnen Kunst van Lezen.

www.taalpilots.nl – informatie over taal en lezen in het primair onderwijs en over de taalpilots en de taalleesverbetertrajecten die worden uitgevoerd door het Projectbureau Kwaliteit (PK) onder bestuurlijke verantwoordelijkheid van de PO-Raad.

www.taalpilots.nl/implementatiekoffer/kwaliteitskaarten – praktische handvatten voor het taal-, lees- en rekenonderwijs.

<http://bsbhoorn.wetpaint.com/> – deze wiki geeft een compleet beeld van hoe de Brede School Bibliotheek in Hoorn werkt. Er zijn ook allerlei voorbeelddocumenten te downloaden.

www.sardes.nl – via deze website zijn de metingen van de monitor 'leesbevordering Kunst van Lezen' te downloaden. Deze monitor is door Sardes in opdracht van het ministerie van OCW opgezet om de ontwikkeling en uitvoering van het programma Kunst van Lezen te volgen en om de effectiviteit vast te stellen.

www.delokaleeducatieveagenda.nl/ – de lokale educatieve agenda is het instrument waarmee gemeenten en schoolbesturen invulling geven aan het lokale onderwijs(achterstanden)beleid. Zie ook de brochure *Bibliotheken aan de LEA-tafel* die is te downloaden via www.oberon.eu.

BIJLAGE 3

VOORBEELD VAN EEN CONVENANTTEKST

Door het ondertekenen van dit convenant verklaren de hierna genoemde partijen mee te werken aan de voorbereiding en realisatie van schoolbibliotheken in de gemeente xxx. Onder een 'schoolbibliotheek' verstaan zij een schoolbibliotheek:

- met een actuele en gevarieerde collectie;
- waarbij een professionele bibliotheekmedewerker vanuit de openbare bibliotheek betrokken is;
- waarvoor binnen de school een ruimte wordt gecreëerd;
- die (ten minste) geborgd is in het beleid van school en bibliotheek.

Onderstaande partijen:

- xxx
- xxx
- xxx
- xxx

overwegende dat zij:

- a) vaststellen dat in de gemeente xxx het gebruik van de (school)bibliotheek door kinderen gestimuleerd kan worden;
- b) daarbij ... [*hier doelstelling formuleren, zie voor mogelijke doelen hoofdstuk 3*] ... beogen;
- c) vaststellen dat door gezamenlijke en structurele afspraken er inspanning geleverd kan worden om deze doelstelling te behalen;

spreken de intentie uit om:

1. de realisatie van de schoolbibliotheken voortvarend ter hand te nemen;
2. met elkaar afspraken te maken over afstemming van activiteiten en onderlinge samenwerking en de afzonderlijke inzet van elke partij daarbij;
3. een stuurgroep in te stellen van gemandateerde vertegenwoordigers van bovengenoemde partijen;
4. aan de stuurgroep de volgende verantwoordelijkheden toe te kennen:
 - scholen en instellingen te houden aan afspraken die in de stuurgroep zijn gemaakt;
 - als klankbord te fungeren voor scholen en instellingen;
 - toezicht te houden op de uitgaven;
 - de voortgang van de ingezette ontwikkelingen te bewaken en te evalueren.

Aldus opgemaakt en overeengekomen te xxx op xxx

Namens:

Openbare bibliotheek
de heer/mevrouw xxx – [functie]

Gemeente xxx
de heer/mevrouw xxx – [functie]

Schoolbestuur
de heer/mevrouw xxx – [functie]

School
de heer/mevrouw xxx – [functie]

BIJLAGE 4

TWEE VOORBEELDEN VAN SAMENWERKINGSOVEREENKOMSTEN

Voorbeeld 1: de overeenkomst die is gebruikt bij de deelnemers van Kunst van Lezen

Naam school:

Bibliotheek:

Het project 'faciliteren bibliotheek binnen pilots taalachterstanden' is een onderdeel van het programma Kunst van Lezen. Doelstelling van het project is het positief stimuleren van leesgedrag en leesprestaties van leerlingen. Binnen dit programma biedt bovengenoemde bibliotheek een dienstenpakket aan op bovengenoemde school. In overleg tussen school en bibliotheek zijn de volgende afspraken gemaakt:

Menskracht

De bibliotheek stelt voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar voor de begeleiding en uitvoering van het project. De bibliotheekmedewerker ondersteunt leerkrachten en begeleidt leerlingen bij leesbevorderingsactiviteiten.

Collectie

De bibliotheek saneert de aanwezige boekencollectie en adviseert de school bij de aanschaf van een aanvullende collectie. De school stelt hiervoor middelen beschikbaar c.q. verwerft middelen voor het op peil brengen en houden van de collectie boeken binnen de school.

Ruimte

De school stelt voldoende ruimte beschikbaar voor de opstelling en presentatie van de collectie. Deze presentatie geschiedt zo mogelijk en bij voorkeur centraal. In overleg wordt meubilair en ander presentatiemateriaal aangeschaft, gefinancierd met middelen uit de projectsubsidie.

Scholing

De bibliotheek verzorgt scholing voor het team cq leden van het team over leesbevorderingsprogramma's en uitleensysteem. Ook wordt een cursus voor leescoördinator aangeboden.

Registratie

De bibliotheek biedt voor alle leerlingen een gratis abonnement, waarmee het leengedrag van de leerlingen kan worden bijgehouden. Dat geldt zowel binnen de school- als in de openbare bibliotheek.

Promotionele ondersteuning en leesvolgsysteem

De bibliotheek zorgt voor materialen die kinderen stimuleren tot lezen. Ook wordt er een (digitaal) leeslogboek aangeboden, dat gebruikt kan worden als leesvolgsysteem.

De pilotfase van dit project loopt gedurende een periode van twee schooljaren, te weten 2008–2009 en 2009–2010. Medewerkers en directie van bibliotheek en school zijn bereid tot samenwerking gedurende de pilotperiode en streven samen naar voortzetting van het project na de pilotperiode met inachtneming van de uitkomsten van de evaluatie aan het einde van het project.

Voorbeeld 2: de overeenkomst die is gebruikt bij de implementatie van SchoolBiEB in 's-Hertogenbosch

Naam school:

Bibliotheek:

De doelstelling van schoolBiEB is het positief stimuleren van leesgedrag en leesprestaties van leerlingen. Binnen dit programma biedt bovengenoemde bibliotheek een dienstenpakket aan op bovengenoemde school. In overleg tussen school en bibliotheek zijn de volgende afspraken gemaakt.

Menskracht

De bibliotheek stelt vier uur per week een leesconsulent op hbo-niveau beschikbaar die belast is met de coördinatie van werkzaamheden voor Schoolbieb en de uitvoering van de leesbevorderingsprogramma's. De consulent ondersteunt leerkrachten en vrijwilligers en begeleidt leerlingen bij leesbevorderingsactiviteiten. De school stelt een leescoördinator aan die aanspreekpunt is voor de leesconsulent.

Collectie

De bibliotheek stelt een boekencollectie beschikbaar die in omvang gebaseerd is op vijf boeken per leerling. Van deze collectie wordt 10% per jaar vervangen. Daarnaast kan de school gebruik maken van een centrale achtergrondcollectie van de openbare bibliotheek.

Ruimte

De school stelt gratis voldoende ruimte beschikbaar voor de opstelling en presentatie van de collectie. Deze presentatie geschiedt centraal.

Inrichting

De bibliotheek stelt (flexibele) boekenkasten, een presentatiemeubel en een selfservice uitleenunit beschikbaar.

Scholing

De bibliotheek verzorgt scholing voor het team cq leden van het team over leesbevorderingsprogramma's en uitleensysteem. Ook wordt een cursus voor leescoördinatoren aangeboden.

Registratie

De bibliotheek biedt voor alle leerlingen een gratis abonnement, waarmee het leengedrag van de leerlingen kan worden bijgehouden. Dat geldt zowel binnen de school- als in de openbare bibliotheek.

Promotionele ondersteuning en leesvolgsysteem

De bibliotheek zorgt voor materialen die kinderen stimuleren tot lezen.

Kosten

Investerings- en onderhoudskosten voor collectie, inrichting en systeemkosten zijn voor rekening van de bibliotheek, evenals de personeelskosten voor de leesconsulent. De school betaalt hiervoor een bedrag van € (per leerling per jaar). De personeelskosten voor de leescoördinator zijn voor rekening van de school.

BIJLAGE 5

VOORBEELD VAN RANDVOORWAARDEN ZOALS GEBRUIKT BIJ KUNST VAN LEZEN IN UTRECHT

Om Kunst van Lezen een succes te kunnen maken, zijn de volgende randvoorwaarden vastgesteld.

1. De school heeft een visie geformuleerd over leesbevordering op school, op zijn minst over taal- en leesonderwijs.
2. De school is bereid om gedurende de duur van het project Kunst van Lezen tijd te investeren in overleg, afstemming en implementatie met de bibliotheek. Het gaat hier in de eerste fase om overleg met directie, interne begeleider en leescoördinator.
3. De school heeft budget of financiële mogelijkheden om leesmaterialen aan te schaffen en/of te huren.
4. De school voorziet in mogelijkheden om een bibliothecaris op school activiteiten te laten uitvoeren.

Na de intake wordt een samenwerkingsovereenkomst tussen Bibliotheek Utrecht en de school opgesteld.

Bibliotheek Utrecht, Kunst van Lezen, 2009

COLOFON

TEKST EN FOTO'S

Oberon: Marleen Kieft, Inge Visser, Michiel van der Grinten

VORMGEVING

Lijn 1, Haarlem

DRUK

Drukkerij Spinhex & Industrie, Amsterdam

kunst van lezen

OPENBARE BIBLIOTHEKEN
EN STICHTING LEZEN

oxford house

nieuwezijds voorburgwal 328 g

1012 rw amsterdam

www.kunstvanlezen.nl

info@kunstvanlezen.nl